

Четвертак Е. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

Юрченко Я. М.,
магістр кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ І ПОЛІТИЧНО КОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню труднощів і способів перекладу англомовних суспільно-політичних неологізмів і політично коректних лексичних одиниць. У статті надаються визначення поняттям «неологізм», «суспільно-політичний неологізм», «політично коректна лексика». У статті встановлюються фактори, що викликають труднощі перекладу цих одиниць англійської мови та визначають вибір адекватного способу їх перекладу. Увага приділяється також типам лексичних трансформацій, що застосовуються для перекладу означених одиниць засобами української мови.

Ключові слова: англійська мова, лексична трансформація, політично коректна лексика, суспільно-політичний неологізм, труднощі та способи перекладу.

Постановка проблеми. Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню неологізмів [3; 7; 13; 14] і політично коректної лексики англійської мови [5; 11; 12; 16], ще й дотепер недостатньо визначеними є труднощі та способи перекладу цих шарів її лексики. Саме цей фактор і визначає мету даної статті. Її завдання полягають у визначенні понять «неологізм», «суспільно-політичний неологізм», «політично коректна мовна одиниця»; а також з'ясуванні труднощів та способів перекладу означених одиниць англійської мови засобами української.

Виклад основного матеріалу. Неологізмом (від давньогрец. *νέος* – новий, *λόγος* – мовлення, слово) є мовна одиниця, створена для позначення нового поняття [10, с. 8]. Неологізмами називають також нові слова, вирази й нові значення старих слів [13, с. 12]. Такі одиниці виступають засобами номінації нових фрагментів людського досвіду. Вони також можуть по-новому називати явища та поняття, що вже існують. О.О. Селіванова вважає, що неологізмом є «слово чи сполука, використана в певний період часу для позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні» [9, с. 15].

Однією з основних галузей максимальної концентрації національно-забарвленої лексики, що відображає особливості життя народу-носія мови, є суспільно-політична лексика. Вона повною мірою відображає особливості устрою країни, соціально-політичну структуру суспільства та його історію. Формування та функціонування нової суспільно-політичної лексики нерозривно пов'язані з розвитком сучасних суспільств, тих нових соціальних, політичних та інших подій і явищ, що відбуваються в них. Нова суспільно-політична лексика (неологізми) є інноваційними одиницями на позначення явищ і понять зі сфери суспільно-політичного життя представників певної нації.

Труднощі перекладу суспільно-політичних неологізмів англійської мови засобами української зумовлені кількома факторами. Складність, у першу чергу, викликає з'ясування значення мовної інновації. Значення такої одиниці може бути контекстуально зумовленим. Воно може мати також національно-культурне забарвлення. Якщо ж це значення є відомим або зрозумілим із контексту, завдання перекладача полягає лише в доборі правильного способу перекладу інноваційної одиниці. До основних способів перекладу англомовних неологізмів відносять *транскодування* (*транслітерацію*, *транскрипцію*, *змішане транскодування*, *адаптивне транскодування*), *калькування*, *добір відповідника*, *описовий переклад* [13, с. 121].

Транслітерування є таким способом перекладу, коли слово вихідної мови передається літерами мови перекладу [6, с. 23], наприклад: *bioterrorism* – *біотероризм*. Зазначимо, що транслітерування було дуже поширеним аж до XVI століття, оскільки перекладачам не обов'язково було знати вимову тієї чи іншої лексичної одиниці, і для її передавання іншомовними засобами він міг обмежитися лише її зоровим сприйняттям.

Способом перекладу інноваційних одиниць англійської мови є також *транскрибування*, що полягає у відтворенні її звукової (фонетичної) форми засобами мови перекладу [4, с. 283]. Оскільки фонетичні системи англійської та української мови є різними, подібне відтворення може бути умовним. Транскрибування може поєднуватися з елементами транслітерування. Переважне застосування транскрибування з елементами транслітерування отримало назву *змішане транскодування*, наприклад: *Al Qaeda* – *Аль-Каїда*. Якщо реципієнт перекладу не розуміє значення одиниці, відтвореної шляхом транскодування, потрібно експлікувати це значення шляхом опису чи додавання певних елементів, наприклад: *головна мусульманська фундаменталістська терористична організація; терористична організація Аль-Каїда. Адаптивне транскодування* полягає у пристосуванні форми вихідного слова до фонетичної чи граматичної структури мови перекладу [4, с. 284]: *counterterrorism* – *контртероризм*.

Калькування, чи *дослівний, буквальный переклад*, полягає в заміні складових частин вихідної одиниці їх лексичними відповідниками [8, с. 17], наприклад: *transnational suburbs* – *міжнаціональні передмістя*. Калькуванням перекладаються тільки складні слова-неологізми та неологізми-словосполучення. За допомогою калькування в мові перекладу створюються такі слова чи словосполучення, що копіюють структуру одиниці мови оригіналу, наприклад: *green revolution* – *зелена революція*.

Калькування може поєднуватися з транскрипцією, транслітерацією, зокрема: *petrodollar* – нафтодолар, *post-racial society* – пострасове суспільство.

Ті інноваційні одиниці суспільної чи політичної сфери, що з'явилися та почали використовуватися для позначення відомих понять, перекладаються за допомогою їх україномовних відповідників (перекладних еквівалентів) [13, с. 21], наприклад: *hang-dog politician* – дармоїд, *кар'єрист*, *collateral damage* – додаткові збитки, *побічні втрати*. Значення цих одиниць може також експлікуватися шляхом додавання певної інформації *civil partnership* – цивільний шлюб, *співжиття (одностатевих пар)*, *the Civil Partnership Act 2004* – закон «Про цивільні шлюби (для одностатевих пар)» 2004 року.

Переклад англійських неологізмів суспільно-політичної сфери здійснюється також шляхом опису. Описовий переклад є лексико-семантичною трансформацією, що дозволяє здійснити заміну одиниці вихідної мови таким словосполученням мови перекладу, що адекватно передає зміст цієї одиниці іншомовному адресату [15, с. 29], наприклад: *community animator* – офіційна особа, що співпрацює з громадою міста з метою забезпечення її інформацією та вирішення місцевих проблем; *potato* – підліток, який бездумно проводить більшість часу перед телевізором; *favorite son* – кандидат, що висувається в президенти делегацією свого штату. Зазначимо, що деякі інноваційні одиниці можуть перекладатися і шляхом опису, і за допомогою лексичного відповідника, наприклад: *collateral damage* – побічні втрати; *вбиті та поранені під час військової операції*; *жертви серед цивільного населення*. Вибір способу перекладу мовних інновацій суспільно-політичної сфери визначається також контекстом використання цих одиниць.

Науковці розрізняють поняття мовленнєвого контексту (мікроконтексту) та прагматичного контексту (макроконтексту) [9, с. 74; 18, с. 21]. Мікроконтекст є «семантико-граматичною та комунікативною єдністю мовної одиниці (слова, словосполучення, виразу) з текстовим і ситуативним оточенням як індикатором її значення та функціональної ваги такої одиниці» [9, с. 74]. Під макроконтекстом розуміють сукупність соціокультурних, історичних, демографічних, ідіоетнічних, політичних, психологічних факторів, що надають інформацію про умови породження та сприйняття текстів і комунікативних повідомлень [18, с. 22]; системну кореляцію певних складових, що визначають особливості перебігу комунікації [7, с. 18]. Такими складовими є сфера, обставини, мета та тематика спілкування, комунікативні інтенції мовців.

У межах мовленнєвого контексту відбувається перехід у вживанні та сприйнятті мовної інновації з рівня її потенційних «системних значень» на рівень реального змісту, зокрема прагматичного. Виявлення прагматичних аспектів значення інноваційної одиниці, що розкривають її реальний зміст у газетному дискурсі, можуть виходити за межі вербального повідомлення. У цьому випадку необхідно здійснити декодування та ретрансляцію, власне адекватний переклад мовної інновації із залученням фонових знань, комунікативно-релевантної інформації, що буде сприяти її розумінню україномовним реципієнтом. Адекватний переклад забезпечує комунікативну, змістовну та структурну тотожність мовної одиниці (речення, тексту) засобами мови перекладу на максимально можливному рівні еквівалентності [6, с. 36].

Під політично коректною лексикою розуміємо нові, альтернативні засоби позначення расової, етнічної, статевої

приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду людини замість грубих, безтактних, прямолінійних та образливих [11, с. 134]. Політично коректний лексикон включає також нові неантропоцентричні засоби позначення представників тваринно-рослинного світу та неживих предметів.

Труднощі перекладу англійської політично коректної лексики пов'язані з тим фактором, що явище політичної коректності є нетиповим для україномовної спільноти. З'явившись в англійському світі, воно не отримало широкого поширення в Україні. Наприклад, лексема *афроамериканець* увійшла до україномовного словника лише наприкінці ХХ століття. Дещо пізніше з'явилися новотвори на кшталт *афроукраїнець*, *афроіталієць*. Замість лексичної одиниці *інвалід* в офіційних джерелах та ЗМІ почали використовувати словосполучення *людина з обмеженими фізичними можливостями*. Однак поява та застосування таких одиниць є лише поодинокими випадками вияву політичної коректності в українській мові, фактично запозиченими нею з англійської. У зв'язку із цим більшість політично коректних одиниць не має відповідників в українській мові. Переклад даних одиниць здійснюється шляхом калькування, опису, із застосуванням різноманітних лексичних (лексико-семантичних) трансформацій.

Лексичні перекладацькі трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів оригіналу з метою адекватної передачі їх семантичних, мовленнєвих, стилістичних і прагматичних характеристик при перекладі [4, с. 300]. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники тієї чи іншої одиниці мови оригіналу не існують у мові перекладу або не можуть бути використані в перекладі з причин невідповідності значення і контексту. Н.Ю. Арістов вважає, що до лексико-семантичних трансформацій варто віднести: антонімічний переклад, метонімічні, метафоричні, синонімічні заміни, прийом компенсації, логічний розвиток понять [1, с. 2–13]. Лексико-семантичними трансформаціями, на думку В.В. Алімова, є: конкретизація, генералізація значення, описовий переклад і модуляція [2, с. 13–16]. В.І. Карабан відносить до лексичних трансформацій: *конкретизацію значення слова*, *генералізацію значення слова*, *додавання слова*, *вилучення слова*, *заміну частини мови*, *перестановку слова* [24, с. 300–314]

Конкретизація значення – це лексична трансформація, внаслідок якої слово ширшої семантики мови оригіналу замінюється словом вузької семантики мови перекладу [4, с. 300], наприклад: *lack of ethnic minorities at the BBC* – нестача представників національних меншин на Бі-Бі-Сі. Лексична трансформація *генералізація значення* полягає в заміні слова з вузьким значенням словом мови перекладу з ширшим значенням [4, с. 306], наприклад: *of mature years (old)* – у зрілому віці. *Контекстуальна заміна* є такою перекладацькою трансформацією, внаслідок якої перекладним відповідником є слово чи словосполучення, що підібрано з урахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [4, с. 287].

Додавання є лексичною трансформацією, застосування якої спрямовано на використання в перекладі додаткових лексичних одиниць для адекватного передавання змісту одиниці мови оригіналу [4, с. 308], наприклад: *person with Down syndrome* – людина, що страждає хворобою Дауна, *anchorperson / anchor* – постійний кореспондент радіо та телебачення, *consultant* – продавець-консультант. *Вилучення* є лексичною трансформацією, протилежною додаван-

ню, що полягає в усуненні, вилученні семантично надлишкових слів, значення яких нерелевантні чи легко відновлюються в контексті [4, с. 311], наприклад: *full-figured – повний, to be on a regulated medical regime and counselling – перебувати під постійним медичним спостереженням (про душевнохворих), adopted human children – всиновлені діти*.

Через лексико-семантичні та граматичні розбіжності англійської та української мов, розбіжності мовленнєвих норм застосування слів і словосполучень, а також розбіжності в сполучуваності слів перекладачеві доводиться також використовувати трансформацію *заміна частини мови* [4, с. 312], наприклад: *king size – королівський розмір. Перестановка* полягає у зміні розташування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу [4, с. 314], наприклад: *custodial officers – офіцери охорони, garbage collector – збирач сміття*. Політично коректні одиниці англійської мови перекладаються також із використанням комплексних лексико-семантичних трансформацій, що включають дві чи більше простих трансформацій [6, с. 76].

Зазначимо, що вказані трансформації широко використовуються не тільки під час перекладу політично коректної лексики, але й під час перекладу соціально-політичних неологізмів англійської мови. Застосування подібних трансформацій дозволяє адекватно передати зміст означених одиниць, адаптувавши їх до норм і вимог мови перекладу.

Висновки. Таким чином, труднощі перекладу суспільно-політичних неологізмів англомовного газетного дискурсу пов'язані, насамперед, із з'ясуванням значення цих одиниць. Основними способами їх перекладу є транскодування, калькування, добір відповідника, описовий переклад. Труднощі перекладу англомовних політично коректних одиниць пов'язані з тим фактом, що в українській мові відсутня більшість їх відповідників. Саме тому їх переклад здійснюється шляхом калькування, опису, використання різноманітних лексико-семантичних трансформацій. Застосування трансформацій для перекладу суспільно-політичних неологізмів і політично коректної лексики англійської мови дозволяє адекватно відтворити значення цих одиниць засобами української мови, адаптувавши їх одночасно до норм та вимог української. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі труднощів і способів перекладу суспільно-політичних неологізмів і політично коректних одиниць у різних типах англомовного дискурсу.

Література:

1. Аристов Н.Б. Основы перевода. М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1959. 195 с.
2. Алимов В.В. Теория перевода: Перевод в сфере профессиональной коммуникации. М.: УРСС, 2004. 160 с.
3. Зацний Ю., Янков А. Соціолінгвальні параметри інновацій англійської мови XXI століття // Нова філологія: зб. наук. праць: [голов. ред. В.М. Манакін]. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. Вип. 31. С. 72–88.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
5. Козьмич Г.О. Фактор політичної коректності і поповнення словникового складу англійської мови // Вісник Запорізького державного університету: зб. наук. стат. Сер. Філологічні науки: [гол. ред. В.О. Толоч]. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. С. 70–72.
6. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: Высшая школа, 1965. 268 с.
7. Островская Ю.К. Новая общественно-политическая лексика: фрагмент анализа неологизмов – словосочетаний рубежа веков //

- Нова філологія: зб. наук. праць: [голов. ред. В.М. Манакін]. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 27. С. 242–246.
8. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 216 с.
 9. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник [монографія]. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
 10. Сенько Е.В. Теоретические основы неологии. Владикавказ: СОГУ, 2001. 135 с.
 11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация М.: Слово, 2000. 262 с.
 12. Цурикова Л.В. Политическая корректность как социокультурный и прагмалингвистический феномен // Эссе о социальной власти языка. Воронеж, 2001. С. 94–102.
 13. Янко Н.А. Перевод английских слов-неологизмов // Теория и практика перевода. К.: КНЛУ, 1987. Вип. 14. С. 120–124.
 14. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми та okazіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: [спец.] 10.02.04 «Германські мови» / ЛНУ імені І. Франка. Львів, 2004. 20 с.
 15. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. L.: Longman, 1990. 210 p.
 16. Nagle S. J. What is Political Correctness Doing to the English Language L.: Ravette Publishing, 1998. P. 56–68.
 17. Oxford Dictionary of Modern English / [ed. by Ch. T. Onions]. O.: Oxford University Press Inc., 2006. 1312 p.
 18. Stubbs M. Discourse Analysis. O.: Basil Blackwell, 1983. 272 p.

Четвертак Е. А., Юрченко Я. М. Сложности и способы перевода общественно-политических неологизмов и политически корректной лексики английского языка

Аннотация. Статья посвящена исследованию трудностей и способов перевода англоязычных общественно-политических неологизмов и политически корректных лексических единиц. В статье даются определения понятиям «неологизм», «общественно-политический неологизм», «политически корректная лексика». В статье устанавливаются факторы, которые вызывают трудности перевода этих единиц английского языка и определяют выбор адекватного способа их перевода. Внимание уделяется также типам лексических трансформаций, которые используются для перевода обозначенных единиц средствами украинского языка.

Ключевые слова: английский язык, лексическая трансформация, политически корректная лексика, общественно-политический неологизм, трудности и способы перевода.

Chetvertak Ye., Yurchenko Ya. Difficulties and ways of translation of English social and political neologisms and politically correct lexicon

Summary. The article is devoted to investigation of difficulties and ways of translation of English social and political neologisms and politically correct lexical units. The definitions of the notions «neologism», «social and political neologism», and «politically correct lexical units» are given in the article. The factors which cause difficulties and determine the choice of adequate way of these units translation are defined in the article. Attention is also paid to the lexical transformations used for translation of indicated units by means of the Ukrainian language.

Key words: the English language, lexical transformation, politically correct lexicon, social and political neologisms, difficulties and ways of translation.